

בתי ספר תאומים לספורט ולשלו

אורית בנדס-יעקב ואנה רזניקובסקי

ההערכה של תכנית בתי ספר תאומים לספורט ולשלו, לנערות וילדות, נועדה לענות על השאלה האם התכנית השיגה את יעדיה הערכיים והצליחה לחולל שינוי אצל משתתפות התכנית – ילדות ונערות פלסטיניות וישראליות.

מוקד ההערכה נמצא בתהליך השינוי שעברה כל קבוצה בפני עצמה בנוגע לתפיסות ולרגשות השליליים והתפיסות הסטראוטיפיות כלפי הצד השני, בנוגע לשאיפה לשלו, לנורמליזציה ולקשרי ידידות בין הצדדים, בנוגע לשינויים בתפיסת העצמי ובתפיסת המגדר (בקרב הנערות בלבד) ובנוגע להשפעת התכנית על קהילת המוצא של המשתתפות.

במחקר שנערך במהלך שנתיים לקחו חלק תלמידות ישראליות ופלסטיניות בגילאי 7-18. תוצאות המחקר מתבססות על 249 שאלוני ילדות ו-270 שאלוני נערות. במחקר השתתפו גם מאמני הנערות וקבוצה קטנה של הורים.

תקציר הממצאים

1. שינויים עיקריים שחלו במהלך התכנית בקרב הנערות הישראליות

✓ **דעות על הפלסטינים:** בסוף התכנית ציינו 65% מהנערות הישראליות שבעקבות

התכנית דיעותיהן על הצד השני השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד. בהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה פחות נערות הרגישו שהן אינן מבינות את הפלסטינים (שינוי לטובה של 24%), ופחות נערות החזיקו בדעה שרוב הפלסטינים לא חושבים שלישראלים מגיע לחיות במדינה משלהם (שינוי לטובה של 23%), או שהפלסטינים שונאים את הישראלים (שינוי לטובה של 29%). הנערות הישראליות גם הפחיתו במהלך התכנית את דיעותיהן הסטראוטיפיות לגבי תכונות חיוביות ושליליות של ערבים ויהודים (כלומר, ציינו שלדעתן אין הבדל לגבי תכונות אלו בין יהודים לערבים).

✓ **דעות על השלו:** בסיום התכנית ציינו 80% מהנערות הישראליות כי בעקבות התכנית

דעותיהן בנוגע לאפשרות של שלום בין שני העמים השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד, ובהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה יותר נערות חשו שיש להתייחס לבני העם הפלסטיני בכבוד כדי שיהיה שלום (שינוי לטובה של 19%), אולם בסיום התכנית פחות נערות היו מעוניינות להזמין חברות לביתן בישראל (שינוי לרעה של 15%).

✓ **תפיסת עצמי ותפיסת מגדר:** בהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה פחות

נערות חשו שבחברה גברים יותר חשובים מנשים (שינוי לטובה של 26%), וכן יותר נערות חשו שהן שוות לפחות כמו אחרים (שינוי לטובה של 12%), אולם בסיום התכנית פחות נערות חשו שחשוב להן מאוד להצליח בחיים (שינוי לרעה של 12%).

2. שינויים עיקריים שחלו במהלך התכנית בקרב הילדות הישראליות

✓ **דעות על הפלסטינים:** בסוף התכנית ציינו 52% מהילדות הישראליות שבעקבות

התכנית דעותיהן על הצד השני השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד. בהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה פחות ילדות הרגישו שהן שונאות את הפלסטינים (שינוי לטובה של 10%), ויותר ילדות חשו שהיו רוצות שיהיו להן חברות או חברים פלסטינים (שינוי לטובה של 11%), אולם פחות ילדות חשבו דברים טובים על הפלסטינים (שינוי לרעה של 12%). הילדות הישראליות גם העמיקו במהלך התכנית את דעותיהן הסטריאוטיפיות לגבי שתי הקבוצות בנוגע למרבית התכונות של יהודים וערבים (כלומר, ציינו שלדעתן יש הבדל לגבי תכונות אלו בין יהודים לערבים – בדרך כלל לטובת הקבוצה שלהם). ניתוח של ציורי הילדות הישראליות שקפו שינוי לטובה ביחס אל הפלסטינים. הציורים "החיוביים" של הבנות הישראליות היו תבניתיים מעט (בעיקר בתחילת התכנית), הציורים ה"שליליים" של הבנות הישראליות היו ברובם בלתי ריאליסטיים והיבנו דיוקן של ישראלי בעל כוח עמידה איתן.

✓ **דעות על השלום:** בסיום התכנית ציינו 42% מהילדות הישראליות כי בעקבות התכנית

דעותיהן בנוגע לאפשרות של שלום בין שני העמים השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד.

3. שינויים עיקריים שחלו במהלך התכנית בקרב הנערות הפלסטיניות

✓ **דעות על הישראלים:** בסוף התכנית ציינו 44% מהנערות הפלסטיניות שבעקבות

התכנית דעותיהן על הצד השני השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד. בהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה נערות נערות הרגישו שהן אינן מבינות את הישראלים (שינוי לטובה של 20%), ופחות נערות החזיקו בדעה שרוב הישראלים לא חושבים שגם הפלסטינים רוצים שלום (שינוי לטובה של 11%). הנערות הפלסטיניות גם הפחיתו במהלך התכנית באופן מתון את דעותיהן הסטריאוטיפיות לגבי התכונות החיוביות של ערבים ויהודים, אך העמיקו את הדעות הסטריאוטיפיות לגבי התכונות השליליות של ערבים ויהודים.

✓ **דעות על השלום:** בסיום התכנית ציינו 54% מהנערות הפלסטיניות כי בעקבות התכנית

דעותיהן בנוגע לאפשרות של שלום בין שני העמים השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד, ובהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה יותר נערות חשו שחשוב שאנשים משני העמים יפגשו וינסו להכיר אחד את השני (שינוי לטובה של 20%), אולם בסיום התכנית פחות נערות היו מעוניינות להתכתב באינטרנט עם ילדים ישראלים (שינוי לרעה של 21%).

✓ **תפיסת עצמי ותפיסת מגדר:** בהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה יותר

נערות חשו שבדרך כלל יש להן יותר ביטחון עצמי (שינוי לטובה של 14%), וכן פחות נערות חשו שקשה להן להתמודד עם הדעות שיש בחברה על נשים (שינוי לטובה של

11%), אולם בסיום התכנית פחות נערות חשו שהן בדרך כלל שוות לפחות כמו אחרים (שינוי לרעה של 18%).

4. שינויים עיקריים שחלו במהלך התכנית בקרב הילדות הפלסטיניות

✓ **דעות על הישראלים:** בסוף התכנית ציינו 53% מהילדות הפלסטיניות שבעקבות

התכנית דעותיהן על הצד השני השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד. בהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה יותר ילדות חשו שהיו רוצות שיהיו להן חברות או חברים ישראלים (שינוי לטובה של 23%), אולם יותר ילדות החזיקו בדעה שישראלים לא רוצים שלום (שינוי לרעה של 12%). הילדות הפלסטיניות גם הפחיתו בסיום התכנית את תפיסותיהן הסטריאוטיפיות בנוגע ליותר ממחצית התכונות של יהודים וערבים שהופיעו בשאלון (כלומר, ציינו שלדעתן אין הבדל לגבי תכונות אלו בין יהודים לערבים).

מניתוח ציורי הבנות הפלסטיניות עלה כי הילדות הפלסטיניות שהגיעו עם דעות מגובשות יחסית (רובן שליליות) לגבי היהודים/ישראלים שינו את דעותיהן – יותר לחיוב מאשר לשלילה. ציורי הבנות הפלסטיניות היו קיצוניים – הציורים ה"שליליים" תיארו הרג וייאוש (הכללת המציאות הפלסטינית גם אם אינה המציאות האישית שלהן), והציורים ה"חיוביים" בטאו רצון רב לקרבה – יותר מאלה של הבנות הישראליות.

✓ **דעות על השלום:** בסיום התכנית ציינו 60% מהילדות הפלסטיניות כי בעקבות התכנית

דעותיהן בנוגע לאפשרות של שלום בין שני העמים השתנו לחיוב במידה רבה או רבה מאוד. בהשוואה בין תחילת התכנית השנתית לסיומה יותר ילדות חשו שיש סיכוי לשלום בין העמים (שינוי לטובה של 21%).

5. התרחבות השפעת התכנית – שישה חודשים לאחר סיום התכנית

✓ **מחשבות והתנהגויות בדיונים בנושא יחסי יהודים-ערבים:** לאחר תכנית

המשך, ציינו הנערות הפלסטיניות והישראליות כי התכנית גרמה להן להתייחס בביקורתיות כלפי מתנגדי השלום ושונאי הצד האחר בקהילה אליה הן משתייכות, ותרמה להבנתן את הסכסוך בין העמים. 59% מהנערות הפלסטיניות ו-45% מהנערות הישראליות אמרו כי אחרי התכנית כאשר הן שומעות שאנשים מדברים נגד השלום הן חושבות שהם טועים ואף מביעות את דעתן בקשר לכך. 67% מהנערות הפלסטיניות ו-68% מהנערות הישראליות דיווחו כי אחרי התכנית כאשר הן שומעות שמדברים על הצד השני דברים רעים הן חושבות שאם הדוברים היו מכירים אנשים מן הצד השני הם היו חושבים אחרת, והן אף מביעות את דעתן בקשר לכך. 48% מהבנות הישראליות ו-33% מהבנות הפלסטיניות אמרו שאם לא היו משתתפות בתכנית דעותיהן על הצד השני היו יותר שליליות.

✓ נראות והשפעת התכנית במשפחותיהן ובקרב חברותיהן של המשתתפות:

לאחר תכנית ההמשך, דיווחו הנערות הישראליות והפלסטיניות על תגובות חיוביות להשתתפותן בתכנית בסביבתן הקרובה, על שיתוף של משפחותיהן בחוויות התכנית, על שביעות הרצון של הוריהן מהשתתפותן בתכנית, על שינוי אפשרי של דעות ההורים, ועל הגאווה שהן חשות להיות חלק מן התכנית. 38% מהנערות הפלסטיניות ו-17% מהנערות הישראליות דיווחו כי הן מספרות על התכנית כמעט לכל אחד במידה רבה או רבה מאוד. 80% מהנערות הפלסטיניות ו-32% מהנערות הישראליות אמרו כי הן מספרות לחברותיהן על התכנית במידה רבה או רבה מאוד. 97% מהנערות הפלסטיניות ו-80% מהנערות הישראליות חשו גאווה על השתתפותן בתכנית במידה רבה או רבה מאוד.

מילות סיום

מחקר ההערכה הנוכחי מציג תמונה מורכבת של תכנית אשר הישגיה חיוביים במידה רבה ואף מרשימים בהתחשב במציאות שבה הם פועלים. נראה שהתכנית "בתי ספר תאומים לספורט ושלוש" מספקת מענה לצרכים שהתגלו בדיעבד מתוך ניתוח של ממצאי המחקר – הקשיים, בעיקר של הנערות משני הצדדים, נגעו בבסיסם להיבטים אתיים. בתחילת התכנית המשתתפות משני הצדדים מוטרדות בעיקר מכך שהן נתפסות בעיני הצד השני כאטומות כלפי סבלו של האחר, אכזריות, ונטולות אנושיות. החשש ההדדי הוא שנערות משני הצדדים מניחות את העוולות הלאומיות לפתחן של המשתתפות בנות הלאום האחר ופוסלות אותן מראש. תכנית "בית ספר תאומים לספורט ושלוש" שמה דגש על האנושיות של המשתתפות. היא יצרה מסגרת רכה, מטפחת ומקבלת, ועודדה את המשתתפות ליצור קשרי ידידות בינן לבין עצמן, ולחשוף את הצדדים החיוביים באישיותן.

תוכנית "בתי ספר תאומים לספורט ושלוש" פועלת כמעט "נגד כל הסיכויים" בסביבה מאתגרת, אך תוך דבקות עיקשת בחזון ברור. ההמלצות העיקריות הנובעות מסקירה וניתוח של ממצאי המחקר הנוכחי הן להמשיך ולהרחיב את ההזדמנויות לביטוי אישי וללמידה מגדרית עבור המאמנים והמשתתפות, ועם זאת לטפל במקביל גם בצורך להתמודד עם רגשות סותרים ועם מסרים סותרים שהמשתתפות נושאות עמן.